

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Franz Gutmann, *Christusplastik*,
hout en staal (detail).

In dit nummer

Kunst - J. de Jong
Christusbeeld met doornenkroon

450

Achtergronden - G. Kwakkel
Stefan Paas over dateringen en geschiedschrijving 459

Kerkelijk leven - J.H. Kuiper
Balans van ideaal en werkelijkheid

451

Varia - A.L.Th. de Bruijne
Erik de Boer: hoogleraar 462

Meditatief - A. Koster
Rinkelend geld

454

Lied van de week - J. Smelik
Liedboek 200
Heerlijk verschenen is de dag 464

Wandelen met God - B. Luiten
Met Jezus mee

455

Varia - S. Griffioen
Rekenschap 466

Achtergronden - P.H.R. van Houwelingen
Bewaren om uit te delen

457

Uit de kerken, Persberichten

Christusbeeld met doornenkroon

kunst

In de universiteitskerk van de Duitse stad Freiburg bevindt zich een indrukwekkend Crucifix van de beeldhouwer Franz Gutmann. Opvallend bij het beeld zijn het ontbreken van de armen en de sterke nadruk op de doornenkroon.

J.M. de Jong ■

In het koor van de kerk staat een metershoge stalen zuil, die tot in het gewelf van de kerk reikt. Halverwege hangt een gigantisch langwerpig blok hout in de vorm van een menselijke figuur. Het lichaam is met summiere middelen aangeduid. We zien in het reliëf de aanduiding van ribben, van een ingevallen buikholte met daaronder een recht afhangende lendendoek tot vlak boven de knieën. Ook de onderbenen zijn sterk vereenvoudigd en lopen uit in twee extra grote, over elkaar geslagen voeten waar door heen een enorme spijker is geslagen.

De aandacht trekt het beeld doordat de kunstenaar het accent gelegd heeft op het hoofd. We zien in eerste instantie alleen een geweldig grote kluwen van takken met enorme stekels. Vervolgens ontwaren we daaronder nog iets van gestileerde haren en een baard. Van een gezicht is totaal niets te zien.

Ondanks de sterk gestileerde vormgeving en de bijzondere accenten realiseren we ons - mede door de plaats waar het in de kerk hangt - dat het hier om een crucifix gaat, een gekruisigde Christusfiguur. Nu zien we aan de linkerkant, onder de ribben ook de voorzichtig aangegeven steekwond van de lans van een van de soldaten. Helemaal bovenaan de paal bevinden zich, vanuit de kerk zelf beter zichtbaar, nog drie gouden plaatjes, wellicht een verwijzing naar het INRI-opschrift of naar de drie-eenheid.

Onmenselijk

De maker van het beeld, Franz Gutmann, is geboren in 1928 in Obermünstertal in het Zwarte Woud. Hij studeerde eerst een aantal semesters theologie voordat hij overstapte naar de kunstacademie. Als beeldhouwer is hij sterk beïnvloed door het vroege werk van de Roemeense abstracte beeldhouwer Constantin Brancusi. Dat is ook in dit beeld goed te zien. Gutmann bracht de menselijke figuur terug tot een recht blok hout met een voorzichtige aanduiding van de lichaamsvormen. Binnen dit vormconcept was geen plaats voor de traditioneel uitgestrekte armen van Christus aan de dwarsbalk van het kruis. Daarmee plaatste hij het beeld gedeeltelijk buiten de kerkelijke traditie. Tegelijkertijd kreeg het, mede door de enorme doornenkroon, er een dimensie bij.

Tot op zekere hoogte past dit crucifix in de traditie binnen de kunsten van de benadrukking van de wonden van Christus en de daarbij gebruikte lijdenswerktuigen, de *Arma Christi*. Hier gaat de aandacht uit naar de enorme spijker in de voet en vooral naar de alles overheersende

doornenkroon. Daarmee wordt het onmenselijke van Zijn lijden benadrukt. De totale vorm lijkt iets van een insectachtig gedrocht te hebben. Daarmee roept het de herinnering op aan de profetie van Jesaja over de lijdende dieenaar van de Heer: *zo gruwelijk, zo onmenselijk was zijn aanblik, zijn uiterlijk had niets meer van een mens.* (Jes. 52:14).

Die doornenkroon. Wat een dikke takken zijn het waarin Christus' gelaat verdwijnt. Wat een enorme stekels die als lange priemen naar buiten steken en zijn hoofd als een stralenkrans omgeven. De visuele suggestie die daar van uitgaat, is des te gruwelijker. Deze priemen moeten net zo naar binnen steken, in (en zelfs door) het hoofd van de Heiland. Gutmann heeft op een indrukwekkende manier Christus' lijden verbeeld en opnieuw dringen woorden van Jesaja zich op: *Hij was een man die het lijden kende en met ziekte vertrouwd was, een man die zijn gelaat voor ons verborg, veracht, door ons verguist en geminacht* (Jes. 53:3).

Jan de Jong geeft les in kunstvakken aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad in Rotterdam en was tot voor kort docent kunst- en cultuurwetenschap aan de EH te Amersfoort.

Franz Gutmann, *Christusplastik*, hout en staal; 16 meter hoog; lengte van het houten beeld 5,65 m. Universitätskirche, Freiburg im Breisgau.

Balans van ideaal en werkelijkheid

Als Naäman de Syriër genezen is van zijn melaatsheid na de modderbaden in de Jordaan, gaat hij terug naar de profeet Elisa. Vol dankbaarheid. Hij ziet in dat er maar één god is. Hij neemt zelfs grond uit Israël mee om in Syrië een altaar te bouwen. Met één ding blijft hij zitten; stel dat hij bij de uitoefening van zijn plichten mee moet naar de tempel, zijn meester leunt op hem en knielt; dan knielt hij mee, wat dan? Zou God dat vergeven?

J.H. Kuiper ■

Ga in vrede, zegt Elisa de profeet. Een opvallend antwoord. Geen goedkeuring en geen afkeuring. Naäman mag in eigen verantwoordelijkheid een oplossing zoeken voor Gods aanzicht. Ook als hij met zijn vorst meegaat en knielt, is er geen sprake van afkeuring van de profeet, die echt niet bang was om te zeggen waar het op stond, ook niet tegenover koningen en hooggeplaatsten.

Hiermee is een voorbeeld gegeven van een situatie waarin Gods woord helpt om in een verre van ideale situatie voor een gelovige je weg te vinden. Een weg waarbij enerzijds de norm van God helder is; in dit geval die van het eerste gebod. En anderzijds de situatie zijn eigen rol speelt, een situatie van na de zondeval waarbij de gebrokenheid van het leven op je af komt. Is er een balans te vinden tussen het ideaal van de mens zoals God hem heeft bedoeld en de werkelijkheid van het leven?

In het artikel van 4 april stond ik stil bij de manier waarop in de kerkgeschiedenis de gebrokenheid van het leven gefunctioneerd heeft en in dit artikel gaat het meer over de vraag of de Bijbel zelf daar iets van zegt. De artikelen hebben te maken met de stelling van Lourens Heres in zijn boekje *Broeder weg* dat binnen de vrijgemaakte kerken de gebrokenheid van het leven een aparte plaats heeft gekregen naast de heilige Schrift. Hij ziet dat vooral in het afscheid van de éne grond voor echtscheiding en het door de synode geformuleerde beleid, waarin sprake is van erkenning van die situatie van gebrokenheid, ook in het aangaan van een nieuwe relatie. Dat in die situatie sprake is van gebrokenheid, is wel duidelijk. Ik heb binnen de kerken nog niemand ontmoet die zijn eerste huwelijk verliet om in het kader van zijn relatiecarrière op zoek te gaan naar een nieuwe partner met meer mogelijkheden en stimulans. Daarover lees je wel in de algemene pers

Oude en Nieuwe Testament

Je zou van zo'n voorbeeld uit het Oude Testament gemakkelijk kunnen zeggen dat dit maar het Oude Testament is en dat het in het Nieuwe Testament natuurlijk heel anders is. Leert Christus dat zelf niet, als Hij erop wijst dat de regelingen voor echtscheiding in de wet van Mozes mede ingegeven zijn door de hardheid van de harten. Dat kun je op veel terreinen toepassen. Waar kom je die hardheid niet tegen. Toch ben je er daarmee niet. Want juist als je misschien via dit voorbeeld van Naäman oog krijgt voor de manier waarop God reageert op de vraag van hem, zie je meer dingen die opvallen. Bijvoorbeeld in Jesaja 40:

*Als een herder weidt hij zijn kudde:
zijn arm brengt de lammeren bijeen,
hij koestert ze, en zorgzaam leidt hij de ooien.*
(Jesaja 40:11)

Zelf treedt Hij op met kracht, maar als God als de goede herder zijn volk leidt, past Hij zich aan bij het tempo van de zwakken. De profetie is gericht op een volk dat Psalm 123 van harte mee kon zingen: moe van de spot van de ongelovigen, meer dan verzadigd daarmee, en ook wel teleurgesteld door de schijnbare afwezigheid van God. Dan kondigt de Here terugkeer aan vanuit de ballingschap en Hij zegt dat Hij ze niet op zal jagen. Hun eigen mogelijkheden spelen daarbij een rol. Letterlijk gezien belooft de Here dat je geen langeafstandsloper hoeft te zijn om de terugkeer te aanvaarden. Maar bij de profetieën zit er altijd nog een laagje onder. God is geen God van de zweep erover. Christus zelf wijst dat aan in die prachtige passage uit Matteüs 10:

Kom naar mij, jullie die vermoeid zijn en onder lasten gebukt gaan, dan zal ik jullie rust geven. 29 Neem mijn juk op je en leer van mij, want ik ben zachtmoedig en nederig van hart. Dan zullen jullie werkelijk rust vinden, 30 want mijn juk is zacht en mijn last is licht.

Die woorden komen voor in een gedeelte waarin Hij steden in Israël het oordeel aanzegt, omdat ze zich niet bekeren naar aanleiding van zijn optreden. Vaak worden ze uitgelegd als een bevrijding van het wettische juk van de leidlieden in die tijd. Dit wordt door anderen ook weer betwist. Maar in ieder geval is duidelijk dat Jezus niet gekomen is om mensen op te jagen; integendeel, om ze rust te geven. Radicaliteit in de boodschap en mildheid in de uitvoering gaan heel goed samen. Hetzelfde treft in het gedeelte over het onderlinge vermaan, 'de regel van Matteüs 18'. Je vindt daar de goede raad om je hand af te hakken als die je tot zonde verleidt. En tegelijk maakt Christus duidelijk dat je dat advies alleen op jezelf kunt toepassen. Ten opzichte van de ander toon je geduld: eerst een privé gesprek, dan eventuele getuigen en ten slotte de gemeente. Hiermee maakt Hij duidelijk dat het bijbels gezien verantwoord is te rekenen met het punt waarop je gesprekspartner is aangeland in zijn bekering.

radicaliteit in de boodschap en mildheid in de uitvoering gaan heel goed samen

Er loopt dus een lijn door Oud én Nieuw Testament van geduld met elkaar en rekenen met het vertrekpunt van de ander.

Man van één vrouw

Nog een voorbeeld daarvan is te vinden in het voorschrift dat een ouderling de man van één vrouw moet zijn. Daarmee is geen verbod op een tweede huwelijk bedoeld, nadat hij weduwnaar geworden is. Hij mag maar één vrouw tegelijk hebben. In het Oude Testament was het niet uitzonderlijk om er meerdere te hebben, met als absoluut recordhouder koning Salomo. Je proeft daarin de cultuur van die tijd, die overigens minder vrouwonvriendelijk was dan deze merkwaardige gewoonte doet vermoeden. Ze waren wel allemaal verzorgd, ook als vrouw nummer zoveel. Als ongetrouwde vrouw kon je dat niet zomaar zeggen. Maar dan komt Christus en die wijst terug naar het begin; God heeft het bij de schepping anders bedoeld. Christus begint zijn werk volgens Johannes dan ook op een bruiloft waar de wijn op is en maakt daarmee mede duidelijk dat Hij gekomen is om het leven zijn oorspronkelijke glans weer terug te geven. In de gemeente worden daarom mannen met meer dan een vrouw wel geduld en nergens lees je van een gebod om vrouw nummer twee en volgende terug te sturen. Alleen als ouderling sta je voor het doel van Christus' werk en moet je dat in je persoonlijke leven laten zien. We zien weer de combinatie van helderheid in de boodschap en

rekening houden met de situatie waarin mensen leven en God hebben leren kennen.

In Nederland is ondanks de oprukkende islamitische invloed polygamie nog steeds geen punt van discussie, maar denk voor een gemeente eens aan de situatie van een samenwonend stel, waarin de één tot het inzicht komt dat het alsnog beter is te gaan trouwen en de ander beslist niet. Je hebt inmiddels ook verantwoordelijkheid voor elkaar en eventuele kinderen. Is het dan Gods wil dat de goedwillende partner de ander maar verlaat? Moet de kerkenraad stappen van tucht tegen hem of haar ondernemen? Breek je dan niet af waar het je opdracht is te bouwen? Of mag je naar analogie van het voorbeeld van de ouderling uit 1 Timoteüs met de éne vrouw en zijn medebroeders met meerdere vrouwen rekening houden met de gebrokenheid van de situatie waarin wij allemaal leven sinds de zondeval.

Het gaat me niet direct om het uitdiscussiëren van dit voorbeeld, maar om het gegeven dat ook in het Nieuwe Testament de Bijbel zelf leert rekenen met de gebrokenheid van het leven. Intussen is wel helder dat in de Bijbel het doel heel helder is. We weten in deze voorbeelden hoe God het heeft bedoeld. Soms vraagt het echter laveren en schipperen om ook maar in de buurt van dat doel te komen. Die woorden hebben in het gewone spraakgebruik een negatieve lading. Voor een zeilboot is het echter vaak de enige mogelijkheid om aan te komen op de plaats van bestemming.

Het proces van bekering

Dat heeft te maken met het proces van bekering. Soms gaat dat heel radicaal. Denk aan Paulus die onderweg naar Damascus inzag, na een speciale verschijning van Christus aan hem, dat hij op de verkeerde weg zat met zijn heel oprecht bedoelde ijver voor God die zich uitte in vervolging van christenen. Altijd gaat het om een harttransplantatie, zoals de profeet Ezechiël die aankondigt in hoofdstuk 36: jullie krijgen een hart van vlees in plaats van dat stenen hart dat je nu hebt. Maar als je dan gaat kijken naar de manier waarop dat gebeurt, valt

soms vraagt het echter laveren en schipperen...

op hoe vaak er sprake is van groeien. Een voorbeeld: die eerste tijd van de christelijke kerk moet geweldig geweest zijn. Overal aanvaardden de mensen Christus. Toch moet in elke brief Paulus ze aanspreken op punten waarin ze achter blijven bij de anderen. In de vermaning groeien ze. Er is zelfs sprake van doorgaande groei. Wat in het Oude Testament met het beeld van de groeiende palm en ceder getekend wordt (Psalm 92), vind je in het Nieuwe

terug in de belofte dat je mag blijven groeien, Kolossenzen 1. Beking als proces veronderstelt dan ook dat in de weg van voortschrijdend inzicht er groei komt.

dat is nou typisch God die ons zo leert naar onszelf en naar Hem te kijken

Je loopt dus ook tegen het onvolgroeide aan. En alleen maar door dat te erkennen maak je ruimte voor groei. Wie zijn probleem ziet, kan eraan werken. Noodzakelijk is het om eerlijk te zijn tegenover jezelf en tegenover God. Wie zijn probleem niet ziet, stopt het ondergronds en kan er vervolgens niets meer mee.

In de Dordtse Leerregels is dat terug te vinden in hoofdstuk III, IV, par. 11. Beking is een wonder zo groot als de schepping. De heilige Geest is daarvoor nodig. Hij maakt zacht wat hard is. Hij vermurwt ons. De wil die zich eerst tegen God en zijn dienst keerde, geeft zich gewonnen aan Hem. God verzacht ons. Ik moet daarbij altijd denken aan het langdurige proces waarin de Dode Zeerollen ontrold zijn. Je kunt zo'n lap leer die tweeduizend jaar opgerold gelegen heeft in een droge omgeving niet in één keer afrollen. Daar waren soms enkele tientallen jaren voor nodig.

Ook vanuit het karakter van Gods werk in ons zoals de Bijbel dat tekent en zoals we dat zelf onder woorden brengen, kan ik niet uit onder de erkenning van de gebrokenheid in mijn leven en dat van anderen. Het lijkt daarbij wat paradoxaal: wie die gebrokenheid concreet erkent, mag groeien in het geloof en misschien wel op sommige punten er over heen groeien. Wie die gebrokenheid vanuit een soort idealisme niet erkent, blijft ermee zitten. Maar dat is nou typisch God die ons zo leert naar onszelf en naar Hem te kijken.

Je verschuilen achter je gebrek?

Ik weet hierbij heel goed dat het best verleidelijk is om je te verschuilen achter je gebrek. Dat kun je voor jezelf doen: ik ben nu eenmaal op dit of dat punt een slappeling; dat kun je ook achter de gebrokenheid van iedereen doen.

Maar dan, om even bij het beeld van de schipper te blijven, laveer je niet meer om dichterbij je doel te komen. Dan laat je je meevoeren door de wind en dan zie je wel waar het schip

strandt. Wie stuurloos wordt, bereikt zijn doel niet en de Bijbel leert ons om ons persoonlijk ontwikkelingsplan niet te bescheiden op te stellen, juist omdat je van God grootse dingen mag verwachten.

Ik zou ook wel voorbeelden

kunnen noemen van situaties waarin mensen zich verschuilen achter hun zondige gebrokenheid waarin ze de strijd opgeven. Die gaan dan eerder bijvoorbeeld over roken of over toegeven aan driftbuien dan over weggaan bij je man/vrouw. Dan valt eerder op dat mensen, in de woorden van de Hebreeënbrieff, tot bloedens toe gestreden hebben. Uiteraard moet je die woorden in dit soort situaties niet letterlijk opvatten.

juist omdat je van God grootse dingen mag verwachten

Het gaat om het vinden van een goede balans. Daar ligt de rust in, die Christus belooft. Een balans waarin je je zwakheid onder ogen ziet en juist daardoor leert rekenen met die van anderen en waarin je ook weet van de groei van de nieuwe mens, waarvoor de Geest alle eer krijgt. Trouwens, ook die zwakheid kun je alleen maar met door Hem genezen ogen zien. Het gaat erom zoekend je weg te vinden in dit leven dat inderdaad gekenmerkt wordt door gebrokenheid. Het gaat erom dat God zelf in zijn woord daarmee rekent en ons daarmee leert rekenen. Dat heeft niets te maken met slapheid of met het overschrijden van door God gestelde grenzen, ook niet met een soort kerkelijk gedoogbeleid, maar wordt geboren uit diepe verwondering over Gods eindeloze geduld. Wie zo leeft, krijgt een bonus: hij ziet tot zijn verbazing ook allerlei tekenen van groei en geestelijke vitaliteit. Maar laat je je uit balans brengen, dan zie je op de duur alleen maar het negatieve.

Ds. Jan Kuiper is projectontwikkelaar bij Steunpunt Gemeenteopbouw.

Rinkelend geld

‘Hij maakte een zweep...’

Johannes 2:15

A. Koster ■

Jezus die dierenhandelaars en geldwisselaars eens flink de waarheid zegt: dat is toch een geschiedenis die tot de verbeelding spreekt. Je ziet de consternatie voor je, de omgekeerde tafels, de wegstuivende duiven, de mekkerende lammeren, het rinkelende geld. Jezus zet die handelaars eens mooi op hun nummer - als een furieuze Heer, met vlammende ogen, die slechte mensen de tempel uitzweept.

Furieuze? Het blijkt er bepaald niet ongecontroleerd aan toe te gaan. Jezus neemt de tijd om een zweep te maken van touw. Rustig staat Hij daar te vlechten tussen de blatende lammeren. En uitgebreid verantwoordt Hij zich na het gebeuren, kalm en weloverwogen. Jezus veegt het tempelplein schoon, maar niet in een uitbarsting van woede. Heel bewust en rustig kiest Hij voor deze plek, deze actie, deze tijd. Het paasfeest is immers in aantocht.

Want nu is het tempelplein schoon: de lammeren zijn verdreven, de lammeren die voor het naderende paasfeest in groten getale waren aangevoerd zijn weg - op één na. Er staat nog één Lam op het plein. Jezus zelf. Nu kan het Pasen worden.

Weloverwogen maakt Jezus ruimte voor zichzelf. Alles wat de aandacht van Hem zou kunnen afleiden, ruimt Hij op. Het echte Lam, de echte Tempel - dat is niet het gedruis en geraas op de Sionsberg. Het echte Lam, de echte Tempel - dat is de Heer. Hij is het Lam dat alle andere lammeren overbodig maakt. Hij is de Tempel die de aardse tempel rijp voor afbraak maakt.

Luister maar. Het rollende geld voor de lammeren klinkt nog na bij die andere keer dat geld over de tempelgrond rinkelt: dertig zilverlingen, de prijs voor het Lam.

Hoor maar. De zweep over de vacht van lammeren weerklinkt nog als de gesel gaat over de rug van het Lam.

Zie maar. De afbraak van tempelkramen voorzegt de afbraak van Jezus' leven, de afbraak van de ware Tempel.

De Heer slaat niet in een uitbarsting van woede met een zweep van zich af. Hij is hier weloverwogen bezig met het voorzeggen van zijn levensdoel. Hij blijft achter, alleen, het enige Lam dat er toe doet. Nu kan het Pasen worden.

En ik kijk naar mijn eigen leven, een leven vol gedruis en geraas, een marktplaats waar allerhande kooplieden schreeuwen om aandacht. Ik kijk naar mijn eigen leven, een rovershol waar de toewijding, de stilte en de aanbidding zomaar zijn weggeroofd door alles wat aandacht eist. Ik kijk naar mijn leven waar dat ene Lam zomaar niet meer opvalt tussen alles wat daar draaft en raast. En ik bid: Heer, kom met uw zweep in mijn leven. Heer, creëer in mij stilte, rust, aandacht voor U. Heer, maak een zweep van de touwen waarmee de wereld mij bij U vandaan trekt en bevrijd me. Veeg het tempelplein van mijn hart schoon voor U.

Dan kan het Pasen worden.

Ds. Arjan Koster is predikant van de Gereformeerde Kerk te Beverwijk.

Met Jezus mee

wandelen met God

**Op Goede Vrijdag en Pasen ben je geen toeschouwer.
Je mag veel meer zijn.
Je mag mee!**

B. Luiten ■

Tweede Adam

Aan het kruis hing Jezus.
Eén Persoon.
Toch vertelt God, dat Hij *mij* ook zag.
Met vele anderen.
In Hem.
Deze waarheid gaat dieper dan wij kunnen bevatten. Toch mag ieder die Jezus aanvaardt, weten dat hij met Hem is gekruisigd (Rom. 6:6).
Daar hebben we niets van gevoeld. Hij droeg de pijn, wij delen in het resultaat.
Met Hem gekruisigd, omdat God ons wilde zien in Hem.
Net zoals Hij ons zag in Adam, in wie wij vielen.
Hier is de tweede Adam, de laatste.

Met Hem gekruisigd

Mee gekruisigd, hoe moet ik me dat voorstellen?
Ik weet het niet.
Heel simpel stel ik me voor dat Jezus mij zag, aan mij dacht en mij meenam in zijn hart.
Zo ongeveer.
Want God wilde *in mijn bestaan* afrekenen met de zonde (Rom. 8:3). Daarom kan ik geen toeschouwer blijven. Het is mijn leven dat gekruisigd werd.

Met Hem gestorven

Wie Jezus wil volgen, wordt ondergedompeld in de doop. Het graf in, met Hem (Rom. 6:4). Zo wordt een einde gemaakt aan een zondig leven. Zo radicaal mogelijk.
Een groot geschenk!
Ga je mee?
Jezus stierf niet voor Zichzelf, maar voor al diegenen die *met Hem mee* door de dood zouden gaan, naar de andere kant.
Naar het leven dat nooit meer dood gaat.

Met Hem opgestaan

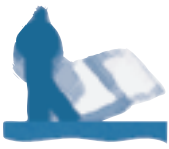
Waar de zonde is, is de dood.
Die twee gaan altijd hand in hand. Ze zijn samen gekomen, ze gaan samen weg.
Nu al.
Het open graf bewijst dat de zonden zijn afge-rekend.
Geloven in Jezus is opstaan uit de dood (Ef. 5:14).
Het is ontdekken dat zijn opstanding jouw opstanding is (Ef. 2:6)
Sta je op?
Dat is de enige manier om Pasen te vieren.
Niet kijken op afstand, maar opstaan in een nieuw leven (Rom. 6:4).

Met Hem in de hemel geplaatst

Waar zonde en dood heersen, is afstand tot God.
Die drie gaan altijd hand in hand. Ze zijn samen gekomen, ze gaan samen weg.
Nu al.
Jezus ging voor de ogen van zijn discipelen van de aarde naar de hemel. Hij ging niet *terug* als mens ging Hij *voor het eerst*. Voor Hem nu geen afstand meer!
In zijn hart ga je mee.
God ziet je nog steeds in Hem.
Wil je zo gezien worden?
Dan ben je, hoewel op aarde, toch ook met Jezus in de hemel (Ef. 2:6).

Met Hem verschijnen

De heerlijkheid van Jezus is groot. Aan Hem alle macht in hemel en op aarde. Eens zal iedereen Hem in majesteit zien (Fil. 2:9-11). Deze heerlijkheid deelt Hij met zijn kerk (Ef. 1:22-23).
Nog steeds is Hij onze Adam.
God ziet ons in Hem, *als* Hem.
Dat is de reden, waarom je eigen leven nog voor je verborgen is, met Christus in God (Kol. 3:3). Een bijzondere situatie: ik zie niet wie ik ben, maar ik *bén* het wel!

Het is ook een tijdelijke situatie, want wij zullen eens verschijnen met Hem (Kol. 3:4; Rom. 8:23).

Pasen is ook: je laten optillen en ver vooruit kijken. Niet vastzitten aan dit bestaan, maar verwachten dat Jezus je armzalig lichaam gelijk zal maken aan zijn verheerlijkt lichaam (Fil. 3:21).

Je mag mee tot het eind.

Meegaan als manier van leven

Dit zijn zo enkele gedachten, die stuk voor stuk meer in zich hebben dan iemand kan peilen. In geloof omhelzen wij Christus en al zijn weldaden.

Alles in Hem is ook voor ons.

Hoe is dat leven dan in Hem? Het is deels verborgen, omdat Hij zelf in zijn grootheid nog niet is te zien. We zien verlangend uit naar zijn komst in heerlijkheid. Dan zullen we Hem zien en ook onszelf, op een manier die we nu niet kunnen verzinnen.

Maar het leven in Christus is ook deels openbaar, nu al voor iedereen zichtbaar. Omdat Hij innig met ons verbonden wil zijn, door zijn Geest. We zijn nog steeds in zijn hart, en Hij is nu in ons hart.

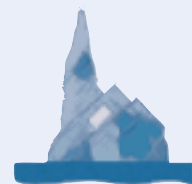
Dan ben je dood voor de macht van de zonde, om te leven voor God.

De oude vijand kan je niet meer achterhalen, door de dood en de opstanding heen kan niemand je terughalen.

Dan moet je ook niet terug willen. Die verlangens passen nu niet meer, ze zijn gedoemd te verdwijnen. Al zijn ze soms nog springlevend, in je leven ontstaat een voortdurend sterven. *Sterven* en *opstaan* worden tot een dagelijkse werkelijkheid. Door de Geest van Jezus, die ons alles toeëigent wat wij in Jezus hebben. Dat zijn bekende woorden, misschien wat abstract. Vul ze dan eens in als *meegaan* en *meedoen*, je geven aan Jezus en aan waar Hij mee bezig is. Je leert ook *meedenken* vanuit Hem, waardoor een heel ander licht valt op de mensen die je ontmoet en de situaties waarin je komt. En wees niet bang, niemand pakt dit leven van je af.

*Zou ik nog vrezen,
nu Hij eeuwig leeft,
die mij heeft genezen,
die mij vrede geeft?
In zijn godd'lijk wezen
is mijn glorie groot
niets heb ik te vrezen
in leven en in dood.
U zij de glorie,
opgestane Heer!
U zij de victorie,
nu en immermeer.
Gez.99:3*

Ds. Bas Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum.

uit de kerken

Mededeling

Het eerste deel van het register 2008 is onvolledig geplaatst in jaargang 84, nr. 22.

U kunt het volledig downloaden van de website www.dereformatie.nl uit datzelfde nummer.

Nieuwegein - beroepen: kandidaat G.P. Hommes te Wageningen

Loppersum i.c.m. Westeremden - bedankt voor beroep: W.B. van der Wal te Oosterwolde i.c.m. Wijnjewoude

Bewaren om uit te delen

Op zoek naar de betekenis van de Pastorale Brieven voor een gereformeerde predikantsopleiding, stuiten we al snel op de volgende kerntekst uit de tweede brief van Paulus aan Timoteüs:

‘Jij dan, mijn kind, wees sterk door de genade van Christus Jezus.

Geef wat je van mij onder vele getuigen hebt gehoord, door aan betrouwbare en gelovige mensen die bekwaam zijn om op hun beurt anderen te onderrichten’ (2 Tim. 2:1-2).

Wat heeft de apostel Paulus ons hiermee te zeggen?

P.H.R. van Houwelingen ■

Het tweede hoofdstuk van de tweede brief aan Timoteüs begint met een nieuwe inzet. Nadat Timoteüs in de aanhef door Paulus al ‘mijn geliefd kind’ was genoemd, wordt hij nu rechtstreeks aangesproken met behulp van een persoonlijk voornaamwoord in het enkelvoud: ‘Jij dan, mijn kind...’ De combinatie van deze twee elementen is uniek voor Paulus. Daarmee wil hij een duidelijk signaal afgeven in de richting van Timoteüs. Enerzijds spreekt Paulus met tederheid vanuit hun vader-zoon relatie, anderzijds geeft hij als vader zijn zoon te kennen dat deze zich nodig moet vermannen. Wat hij tegen Timoteüs zegt, doet ons denken aan wat Mozes vroeger tegen Jozua zei: Wees sterk en moedig, ofwel: vastberaden en standvastig (NBV). Dit sluit aan bij het voorgaande hoofdstuk. De hulp van Gods geest die hem gegeven was - niet een geest van lafhartigheid (1:7-8a), de kracht van God in het lijden omwille van het evangelie (1:8b) en het goede voorbeeld van Onesiforus (1:16b-17) kunnen Timoteüs sterk maken. Al die krachten moet hij nu gelovig op zich laten inwerken. Bij gebrek aan moed zal Timoteüs zijn kracht moeten zoeken in de verbondenheid met Jezus Christus. Dankzij Hem is God ons immers gunstig gezind en juist door Gods genade waren Paulus en Timoteüs tot een heilige taak geroepen (1:9-10).

Dit besef zal Timoteüs sterk genoeg maken om alle instructies van zijn geestelijke vader op te volgen. Er volgen dan ook twee concrete instructies door middel van imperatieven (met in het Grieks het aspect van de aoristus) die de inleidende imperatief ‘Wees sterk’ (met een duratief aspect) uitwerken: ‘Vertrouw mijn woorden aan anderen toe’ en ‘Deel in het lijden’. Enerzijds moet Timoteüs zich vrijmaken om naar Paulus in Rome toe te komen door zijn huidige werk af te bouwen en te zorgen voor een goede overdracht (vers 2). Anderzijds moet hij het lijden van de apostel Paulus niet uit de weg gaan, maar erin participeren (vers 3).

Apostolische traditie

We concentreren ons nu op de eerste instructie. Wat Timoteüs van Paulus gehoord heeft, moet hij doorgeven aan betrouwbare en gelovige mensen (*pistoi anthroopoi* in vers 2 heeft deze dubbele betekenis). De oudheid kende een cultuur waarin mondelinge informatieoverdracht via

spreken en luisteren een centrale plaats innam. Op die manier werd ook het apostolisch onderwijs doorgegeven. Het gaat hier over geestelijke kadervorming, aldus Ridderbos (zijn commentaar verscheen in de tweede CNT-serie): het aanstellen van mensen die in staat zijn op te treden als dragers van het evangelie, overeenkomstig de gezaghebbende apostolische traditie, om zo als het ware de ruggengraat te vormen van de gemeente als lichaam van Christus. Timoteüs was zelf ook zo’n dragende kracht in Efeze. Hij moest zorgdragen voor het goede deposito dat hem door God was toevertrouwd: de inhoud van het evangelie, de heilzame woorden van de Heer zoals verwoord in de apostolische verkondiging van Paulus (1:13-14; in het Grieks wordt aan de term *parathèkè* gerefereerd door middel van de imperatief *parathou*). Maar dat is geen solistische bezigheid. Andere oren, meer monden zijn nodig.

Het behoort daarom tot de verantwoordelijkheid van Timoteüs om mensen te vinden die er blijk van hebben gegeven goed te kunnen luisteren. Bij hen zullen de woorden van Paulus gehoor krijgen. Bovendien moeten zij competent (*hikanoi*: verg. 2 Kor. 3:5-6) zijn om op hun beurt weer anderen te onderrichten. Zij komen dus op een sleutelpositie in de kerk terecht. Omdat zulk onderwijs behoorde tot het takenpakket van de oudsten in de gemeente (1 Tim. 3:2; 5:17), zal de apostel bij die betrouwbare en gelovige mensen wel aan oudsten of aspirant-oudsten gedacht hebben. De apostolische verkondiging moet door hen niet alleen zorgvuldig bewaard, maar vooral ook aan anderen doorgegeven worden. Bewaren om uit te delen! Dan krijgt het verkondigde woord een enorme draagwijdte, zowel in de breedte (verder gedragen door steeds meer mensen) als in de lengte (verder gedragen naar een volgende generatie). Zeg het voort!

Vele getuigen

Paulus was voor Timoteüs duidelijk de primaire informatiebron betreffende het apostolische onderricht: wat je van mij (*par’ emou*) gehoord hebt. Een lastiger punt is de vraag wie bedoeld zijn met de ‘vele getuigen’ die daarbij worden vermeld, wat precies hun rol was en bij welke gelegenheid Paulus zijn tot Timoteüs gerichte woorden had uitgesproken. Vier vertaal- en interpretatiemogelijkheden verdienen overweging:

1. *In aanwezigheid van vele getuigen.* Bij een bijzondere gelegenheid, zoals Timoteüs' bekering, zijn doop of zijn ambtsaanvaarding, waarbij velen als getuige aanwezig waren - oudsten en/of andere gemeenteleden. Paulus zou dan een samenvatting van het evangelie hebben geformuleerd of een geloofsbelijdenis hebben uitgesproken die door Timoteüs officieel werd beaamd. Aldus de meeste commentaren, vaak onder verwijzing naar 1 Timoteüs 6:12: Timoteüs heeft de goede belijdenis afgelegd ten overstaan van vele getuigen (*enoopion polloon marturoon*). Maar hier gebruikt het Grieks een ander voorzetsel (*dia polloon marturoon*). Bovendien is het onwaarschijnlijk dat Paulus bij zo'n speciale gelegenheid de complete inhoud van het evangelie zou hebben verwoord, als het geloofsdeposito dat Timoteüs weer aan anderen moest doorgeven.
2. *Temidden van vele getuigen.* Bij diverse gelegenheden had Paulus apostolisch onderricht gegeven aan Timoteüs en tegelijk met hem aan vele andere christenen. Zij zijn er getuige van, omdat ze precies dezelfde woorden hebben gehoord. De verkondiging van het evangelie is een publieke zaak, geen geheimleer (misschien wordt dit hier benadrukt in tegenstelling tot de geheimzinnigdoenerij van vele dwaalleraars). Aldus de commentaren van Marshall en Mounce. Het voornaamste bezwaar tegen hun interpretatie is echter dat de rol van deze getuigen min of meer wordt gereduceerd tot die van toehoorders. Zouden getuigen geen juridische functie hebben, ter bevestiging van de waarheid (verg. 1 Tim. 5:19)?
3. *Ondersteund door vele getuigen.* De woorden van Paulus zijn niet alleen in de directe communicatie, maar ook indirect tot Timoteüs doorgedrongen. Paulus maakte school en Timoteüs was niet zijn enige leerling. Naast Timoteüs waren er nog vele anderen die zijn getuigenis ondersteunden. Dit laatste is belangrijk in verband met de opdracht om het onderricht van de apostel weer aan anderen door te geven. Aldus de commentaar van Quinn/Wacker, die spreekt van 'collegiale verificatie'. Hoewel de getuigen in deze setting wat functioneler zouden zijn, blijft de spanning tussen 'wat je van mij gehoord hebt' enerzijds en die vele getuigen anderzijds onverminderd bestaan. Waarom had Timoteüs hulp van anderen nodig, als hijzelf in rechtstreeks persoonlijk contact stond met de apostel Paulus (3:10)?
4. *Door bemiddeling van vele getuigen*, namelijk de oog- en oorgetuigen van Jezus Christus en van de grote heilsfeiten. Aldus Bouma in de Bottenburg-reeks (eigenlijk de eerste serie CNT). Met deze oplossing wordt het meeste recht gedaan aan de Griekse voorzetselconstructie. Vroegere exegeten dachten wel aan het getuigenis van het Oude Testament. Zo spreekt Hugo de Groot (Grotius) over de vele profetische getuigenissen waarin alles was voorgezegd, onder verwijzing naar Heb. 12:1. Maar met de getuigen moeten in deze context personen bedoeld zijn die de waarheid van het evangelie konden bevestigen. Het is heel goed mogelijk dat Paulus naar zijn eigen informatiebronnen verwijst, zoals hij zich tegenover de Korintiërs op de overlevering had beroepen als afkomstig van betrouwbare getuigen (zie 1 Kor. 11:23; 15:1-8,15). Doordat een schakel in de gedachtegang ontbreekt, is de zinsconstructie dan elliptisch: '...wat je van mij gehoord hebt [namelijk wat mij is overgeleverd] door vele getuigen'.

Na chronologische ordening wordt de volgende lijn van onderricht via de apostolische traditie zichtbaar:

vele getuigen > Paulus > **Timoteüs** > betrouwbare en gelovige mensen > anderen

Apostolische traditie is niet hetzelfde als apostolische successie. Het zou anachronistisch zijn om achter deze woorden een formalisering te zoeken van de geloofsoverdracht binnen de christelijke kerk, zoals de rooms-katholieke exegeet Oberlinner doet. De overdracht wordt hier niet beschreven met behulp van formele categorieën. Het criterium is betrouwbaarheid en geloof, gevoegd bij de bekwaamheid om anderen te onderrichten. Wie kan men in een tijd van crisis en verwarring nog vertrouwen? Zulke mensen had Timoteüs bijvoorbeeld kunnen vinden onder de plaatselijke oudsten in Efeze die een dagtaak hadden aan hun werk temidden van de gemeente: "vooral degenen die zich veel moeite geven voor de prediking en het onderricht" (1 Tim. 5:17). Bezien vanuit de historische situatie waarin deze tweede brief hoe dan ook functioneert, wil Paulus zeggen dat Timoteüs zijn werk aan anderen moet overdragen om zelf naar Rome te kunnen komen. Voor hem is op dit moment wel een centrale rol weggelegd in het overleveringsproces. Vandaar dat zijn naam hierboven vet was afgedrukt. Het behoort tot goed geestelijk leiderschap om zoveel mogelijk mensen medeverantwoordelijk te maken.

Leren bemiddelen

Het doorgeven van de apostolische traditie aan gelovige en betrouwbare mensen, zoals Paulus dat opdroeg aan zijn medewerker Timoteüs, is ook de kerntaak van een gereformeerde predikantsopleiding. We zijn dan een schakel in een lang overleveringsproces, dat zal moeten doorgaan totdat Jezus Christus terugkomt. Het is een proces van ontvangen en doorgeven. In die traditie blijven, vereist soms moed om tegen de heersende wetenschappelijke consensus in te gaan. Het vereist ook de nodige creativiteit om die traditie eigentijds vorm te geven. Wat Mozes tegen Jozua zei en Paulus aan Timoteüs schreef, geldt ook voor ons en onze studenten in Kampen: Wees vastberaden en standvastig!

Prof.dr. Rob van Houwelingen is hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen. Dit artikel was het tweede gedeelte van zijn diesrede op 8 december 2008.

Literatuur:

- C. Bouma, *De brieven van den apostel Paulus aan Timotheüs en Titus*. (Kommentaar op het Nieuwe Testament). Amsterdam 1942.
 H. Grotius, *Annotationes in Novum Testamentum*. Editie Hofstede de Groot. Groningen 1826-1834.
 I.H. Marshall, *The Pastoral Epistles*. (International Critical Commentary). Edinburgh 1999.
 W.D. Mounce, *Pastoral Epistles*. (Word Biblical Commentary). Nashville 2000.
 L. Oberlinner, *Die Pastoralbriefe I-III*. (Herders theologischer Kommentar zum Neuen Testament). Freiburg 1994-1996.
 J.D. Quinn & W.C. Wacker, *The First and Second Letters to Timothy*. (ECC). Grand Rapids: Eerdmans, 2000.
 H. Ridderbos, *De Pastorale Brieven*. (Commentaar op het Nieuwe Testament). Kampen 1967.

Stefan Paas over dateringen en geschiedschrijving

Dit is het tweede artikel naar aanleiding van kritische reacties op de benoeming van Stefan Paas als universitair docent aan de TU in Kampen. Eerst komt de manier waarop hij omgaat met de datering van oudtestamentische teksten aan de orde. Vervolgens zeg ik iets over zijn benadering van geschiedschrijving in het Oude Testament.

G. Kwakkel ■

Twee benaderingen

Voor de gemiddelde gereformeerde bijbellezer lijkt het vrij duidelijk wanneer de meeste bijbelboeken geschreven zijn. Genesis tot en met Deuteronomium zijn de boeken van Mozes. Die boeken zijn dus geschreven vóór de intocht van Israël in het beloofde land. De profeet Jesaja leefde rond 700 vóór Christus, dus de profetieën in het boek met zijn naam stammen uit die tijd.

In werkelijkheid ligt het iets minder eenvoudig. Een bekend voorbeeld is Deuteronomium 34, over de dood van Mozes. Dat kan hij moeilijk zelf vóór zijn dood geschreven hebben. Een ander bekend voorbeeld is het tweede gedeelte van Jesaja, vanaf hoofdstuk 40. In die hoofdstukken worden de Israëlieten aangesproken, terwijl zij in ballingschap zijn in Babylon. In de tijd van de Babylonische ballingschap was de profeet Jesaja al lang gestorven. Prof. Ohmann kwam daarom met de oplossing dat de overgeleverde vorm van dit deel van het boek afkomstig is van leerlingen van Jesaja. Zij hebben onder leiding van Gods Geest woorden van hun meester bewerkt en toegepast voor hun eigen tijd.

In de kritische bijbelwetenschap gaat men hierin veel verder. In die kringen ben je al conservatief, als je zegt dat de oudste stukken uit Genesis in de tijd van Salomo geschreven zijn. Van de wetten in Leviticus zegt men vaak, dat die pas na de Babylonische ballingschap op schrift gesteld zijn. Grote stukken in de boeken van de profeten zouden niet afkomstig zijn van de profeten naar wie de boeken heten, maar dateren uit later tijd.

Als je als gereformeerde oudtestamenticus een wetenschappelijke studie wilt schrijven, sta je daarom voor een moeilijk probleem. Wat moet je over al die dateringskwesties zeggen? Grofweg heb je twee mogelijkheden. De eerste is

dat je uitvoerig op al deze kwesties ingaat. Het voordeel hiervan is dat je je eigen standpunt duidelijk formuleert. Het nadeel is dat je meestal een extra boek moet schrijven om al deze kwesties netjes te bespreken en je eigen overtuiging te beargumenteren. Ook loop je het risico dat men het resultaat van je studie direct ongelezen terzijde legt.

De tweede mogelijkheid is dat je deze zaken zoveel mogelijk laat rusten. In je publicatie sluit je je aan bij de consensus van de vakbroeders en -zusters, dus het standpunt dat op dat moment de meeste aanhang heeft. Als je dat doet, zondig je niet tegen de regels van het wetenschappelijke bedrijf. Je kunt nu eenmaal in een proefschrift of een andere wetenschappelijke studie niet alles beargumenteren wat je doet. Je kunt ook niet alles wat je beweert vanaf de grond bewijzen. Je bouwt altijd voort op de resultaten van het onderzoek van anderen.

Paas' keuze

Het proefschrift van Stefan Paas gaat over de scheppingvoorstellingen bij profeten uit de achtste eeuw vóór Christus. Deze omschrijving van zijn onderwerp laat al zien dat dateringen een aangelegen punt waren in zijn onderzoek. Welke profetieën stammen echt uit de achtste eeuw? Welke teksten in het Oude Testament zijn ouder en welke jonger?

In zijn proefschrift heeft Paas gekozen voor de tweede mogelijkheid die ik zojuist geschetst heb. Hij sluit zich doorgaans aan bij de gangbare historisch-kritische visie op dateringskwesties, *zonder een eigen standpunt te formuleren*. Dat geldt voor de datering van teksten over de schepping uit Genesis, maar ook voor de vraag welke profetieën uit het boek Jesaja van Jesaja zelf zijn en welke niet.

Paas heeft zijn proefschrift verdedigd aan een openbare universiteit, die van Utrecht. In dat

geval is het goed te begrijpen dat iemand ervoor kiest om in het kader van zijn proefschrift de consensus te volgen. Als Paas het anders gedaan had, had hij zeker minstens één extra proefschrift moeten schrijven om al die dateringskwesaties en de achterliggende theorievorming te bespreken. Aan een confessionele instelling als de Theologische Universiteit in Kampen (Broederweg) ligt dat anders. Maar ook wij in Kampen kunnen maar niet doen en laten wat wij willen. Als wij een publicatie echt in de wetenschappelijke markt willen zetten, moeten wij ook rekening houden met wat daar gangbaar is. Dan moet je dus of al je overtuigingen uitvoerig beargumenteren, of bepaalde dingen laten liggen en die bewaren voor betere gelegenheden om daarover te schrijven of te spreken.

Een tweede reden van Paas' keuze voor deze benadering hangt samen met het doel dat hij met zijn proefschrift beoogde. Hij wilde tegen de gangbare mening in laten zien dat Israël al veel eerder in het Schepper-zijn van de HEER geloofde dan vele oudtestamentici beweren. Dat was het punt dat hij wilde maken. In dat geval sta je het sterkst als je je uitgangspunt neemt in teksten die ook volgens de oudtestamentici die je kritiseert echt afkomstig zijn uit de achtste eeuw.

Eigenlijk bevond Paas zich in een situatie die een beetje lijkt op wat velen zullen kennen uit evangelisatiegesprekken. Toen ik voor het eerst met E&R mee ging, had ik de neiging om in te gaan op alles wat de mensen met wie ik sprak zeiden. Ik voelde me geroepen elke dwaling te weerleggen. Maar dat ging natuurlijk niet. Op den duur leerde ik dat ik er veel beter één ding uit kon pikken. Daar ging ik dan wat uitvoeriger op in. De rest liet ik liggen.

Iets dergelijks heeft Paas gedaan in zijn proefschrift. Zelf heb ik vanuit mijn Kamper achtergrond de neiging anders te werk te gaan. Wij zijn hier veel meer gewend te beginnen met een eigen kritische bespreking van gangbare wetenschappelijke visies op dateringen. Wij willen ons eigen standpunt duidelijk formuleren. Dat is ook heel goed te verdedigen. Het is overigens wel de vraag of deze benadering echt effectiever is dan die van Paas in zijn proefschrift.

Duidelijk voor vakgenoten

Als christelijke theoloog kun je niet om de historisch-kritische bijbelwetenschap heen. Daarmee bedoel ik niet dat je alles wat men daarin beweert voor zoete koek zou moeten slikken. Dat zeker niet. Maar je moet het in je eigen publicaties wel in rekening brengen. Zoals gezegd, kan dat op verschillende manieren. Stefan Paas heeft in zijn proefschrift gekozen voor de benadering die hem het meest geschikt leek. Die ruimte moet je hem gunnen, ook als je het zelf misschien anders gedaan zou hebben.

In theorie had Paas in zijn proefschrift vaker kunnen zeggen: 'hier volg ik de gangbare mening, maar dat betekent nog niet dat dit ook mijn eigen overtuiging is'. Daarmee had hij wellicht misverstanden kunnen voorkomen bij orthodox-christelijke, niet-ingewijde lezers van zijn boek. Maar dat is het niet het publiek waarvoor hij zijn proefschrift geschreven heeft. Een proefschrift schrijf je meestal allereerst voor de vakgenoten. Dat heeft Paas ook gedaan. Voor dat publiek is het niet nodig of zinvol dat je steeds aangeeft waar je de consensus volgt en waar je je eigen persoonlijke overtuiging formuleert.

Het is trouwens ook niet zo dat Paas zich voor honderd procent bij de gangbare meningen heeft aangesloten. Hier en daar heeft hij de gelegenheid te baat genomen om correcties aan te brengen. Als vakmensen zijn proefschrift en die correcties lezen, zien zij direct: die Paas moet een zeer behoudende theoloog zijn.

Profetische geschiedschrijving

Tot zover over wat Paas in zijn proefschrift geschreven heeft met betrekking tot dateringen van teksten uit het Oude Testament. Ik sluit af met een paar opmerkingen naar aanleiding van wat hij in enkele publicaties geschreven heeft over geschiedschrijving in het Oude Testament.

Paas heeft de manier waarop het Oude Testament geschiedenis vertelt als 'profetische geschiedschrijving' getypeerd. Daarmee bedoelt hij dat de bijbelschrijvers iets meer of iets anders op het oog hadden dan een zo volledig en objectief mogelijke beschrijving van de naakte feiten. De bijbelschrijvers hebben geselecteerd: wat vertellen wij wel en wat laten wij weg? Zij wilden met hun beschrijving van de geschiedenis een bepaalde boodschap overbrengen, namens God.

Paas heeft volkomen gelijk als hij zegt dat de bijbelschrijvers keuzes gemaakt hebben en een profetische boodschap wilden overbrengen. De apostel Johannes zegt dat zelf aan het einde van zijn beschrijving van het evangelie: 'Jezus heeft nog veel meer wondertekenen voor zijn leerlingen gedaan, die niet in dit boek staan, maar deze zijn opgeschreven opdat u gelooft dat Jezus de Messias is, de Zoon van God, en opdat u door te geloven leeft door zijn naam' (Joh. 20:30-31; vgl. ook Joh. 21:25).

In het Oude Testament kun je verschillende gevallen vinden waarin de bijbelschrijvers duidelijk geselecteerd hebben. Je kunt gevoeglijk aannemen dat die selectie samenhangt met het doel dat zij met hun geschrift beoogden. Kronieken beschrijft net als de boeken Samuël en Koningen het leven en de regering van David en Salomo. Maar Kronieken maakt geen melding van Davids zonde met Batseba. Ook vertelt Kronieken niet dat Salomo zich op zijn oude dag liet verleiden andere goden te gaan dienen, zoals 1 Koningen 11:4-8 dat doet. De

beschrijving van de opvolging van David door Salomo in 1 Kronieken 28 en 29 verschilt sterk van die van 1 Koningen 1 en 2. Beide versies hebben hun eigen bedoeling. Maar het is niet gemakkelijk de vertelde gebeurtenissen in elkaar te passen en er een kloppend plaatje van te maken.

Iedere gereformeerde bijbellezer kent de vraag: waar kwam Kaïns vrouw vandaan? Hij zal wel met een zus, een dochter van Adam en Eva, getrouwd zijn. Maar de Bijbel vertelt dat niet. Kennelijk vond God het niet nodig dat wij daar meer over zouden weten. Het was duidelijk niet het doel van de oudtestamentische geschiedschrijving alle feitjes te vertellen. De strekking van het verhaal van Kaïn en Abel wordt er niet minder duidelijk van.

Onderzoek de bedoeling

Over de geschiedschrijving in het Oude Testament is het laatste woord nog lang niet gezegd. Dat geldt zeker voor de beschrijving van de schepping, de zondeval en de zondvloed in de eerste hoofdstukken van Genesis. Stefan Paas heeft daarover geschreven dat het in die hoofdstukken niet gaat om de vraag hoe de wereld precies is ontstaan. Het gaat vooral om de vraag wie wij als mensen zijn, hoe wij ons verhouden tot God, enzovoort. Ik stem daarmee in, maar vind niet dat daarmee alle vragen beantwoord zijn. Paas beweert dat ook niet, trouwens. Hoe ligt bijvoorbeeld precies de verhouding tussen de feitelijkheid van wat Genesis beschrijft en de boodschap voor ons?

Over zulk soort vragen kun je lang met elkaar

doorspreken. Misschien word je het samen helemaal eens, misschien ook niet. Maar dat is niet doorslaggevend. Doorslaggevend is dat iemand de teksten zo wil begrijpen als ze door God bedoeld zijn. Dan is er een basis voor gesprek en vertrouwen, ook al ben je het niet over alles eens.

In zijn proefschrift heeft Paas geschreven binnen het kader van de godsdiensthistorie. Hij heeft zich op veel punten aangesloten bij gangbare meningen binnen de bijbelwetenschap, zonder daar zelf een standpunt over in te nemen. Hij heeft ook andere publicaties verzorgd, waarin hij veel meer als gelovig theoloog kon schrijven (bijv. de boeken *Jezus als heer in een plat land*, *De werkers van het laatste uur* en *Vrede stichten*, uitgegeven bij Boekencentrum in Zoetermeer in resp. 2001, 2003 en 2007). Zeker in die publicaties laat hij duidelijk zien, dat hij zich door de bijbelteksten zelf wil laten zeggen. Dan kun je natuurlijk de vraag stellen of hij de bedoeling van de teksten altijd goed begrepen heeft. En hij kan op zijn beurt zulke vragen stellen aan mij en onze andere Kamper of Apeldoornse collega's. Maar zolang als je erop uit bent de teksten naar hun eigen bedoeling te verstaan, ben je goed gereformeerd bezig.

In Kampen hebben wij Stefan Paas leren kennen als iemand die zo te werk wil gaan. Daarmee is er een stevige basis voor vertrouwen en samenwerking.

Prof. dr. Gert Kwakkel doceert Oude Testament aan de Theologische Universiteit te Kampen.

PERSBERICHT

Mededeling van de TU Kampen

De Raad van Toezicht van de Theologische Universiteit heeft in januari van zeven predikanten een bezwaarschrift ontvangen tegen de benoeming van dr. S. Paas als universitair docent. Hij heeft dit niet in behandeling genomen. Het statuut van de Universiteit, zoals vastgesteld door de Generale Synode van Zwolle-Zuid, voorziet niet in de mogelijkheid dat individuele kerkleden bij de Raad van Toezicht bezwaar indienen tegen een benoeming van een docent. In een gesprek is dit standpunt van de Raad van Toezicht toegelicht aan de betrokkenen. In de onrust die hier en daar is ontstaan, ziet de universiteit aanleiding iets te publiceren over de dissertatie van dr. S. Paas die in 1998 is verschenen. De hoogleraar Oude Testament Prof. dr. G. Kwakkel zal in enkele artikelen, die aan de bladen *De Reformatie* en *Nader Bekeken* zullen worden aangeboden, een bredere toelichting geven. Daaruit kan duidelijk worden in welk kader de studie van dr. Paas staat en op welke wijze de in de publiciteit gebrachte citaten gelezen dienen te worden. De artikelen zullen ook op de website van de universiteit geplaatst worden.

Het College van Bestuur acht het in bredere zin van belang om duidelijk te laten zien waar de universiteit in het hedendaagse onderzoek als gereformeerde instelling voor staat als het gaat om het gezag van de Heilige Schrift. Het College heeft het voornemen in de loop van dit jaar daarover een studiedag te organiseren.

Het College van Bestuur en de Raad van Toezicht spreken de hoop uit dat dr. S. Paas, samen met anderen die op missionair gebied werkzaam zijn, onder Gods zegen zijn werk aan de Theologische Universiteit zal kunnen doen en dat de resultaten van dat werk ook vruchtbaar zullen zijn voor het missionaire karakter van de gemeenten van Christus.

Erik de Boer: hoogleraar

Wij wensen onze redacteur dr. Erik (E.A.) de Boer van harte geluk. Hij heeft op 26 maart zijn ambt als bijzonder hoogleraar aan de theologische faculteit van de Vrije Universiteit aanvaard. Zijn leeropdracht betreft het veld van de 'Geschiedenis van de Reformatie'.

A.L.Th. de Bruijne ■

Breed terrein

Met deze functie als hoogleraar krijgt De Boer de erkenning voor zijn wetenschappelijke kwaliteiten, die hem toekomt. Zonder anderen tekort te doen, kunnen we namelijk wel zeggen dat De Boer in 'vrijgemaakte' kring al jarenlang één van de meest aan de weg timmerende theologen is. Hij schreef in de loop van de jaren niet alleen regelmatig publicaties voor kerkleden, zoals bijvoorbeeld zijn boekjes over kerkverlating, bekering en seksualiteit. Ook verschenen van zijn hand regelmatig wetenschappelijke studies. Daarbij bestrijkt Erik een breed terrein. Hij bewoog zich in de theologie van 20^e eeuwers zoals Schilder en Barth, maar ook in de exegese van het Nieuwe Testament. Hij ontwikkelt zich als universitair docent aan de Theologische Universiteit te Kampen momenteel tot een specialist in de christelijke literatuur in het Grieks en het Latijn, maar was al jarenlang een internationaal erkende specialist in Calvin en de Reformatie. Gevormd als dogmaticus komt hij ook vaak op het terrein van de ethiek en de exegese. Tegelijk is hij (vind ik) bij uitstek een historicus, die minutieus zaken kan uitzoeken en vaak verrassende nieuwe gegevens boven water weet te halen. We zijn met en voor hem blij dat zijn gaven op één van deze gebieden met de positie van hoogleraar nu duidelijk erkenning hebben gekregen.

Criteria

In zijn inaugurele rede was deze veelzijdigheid ook te proeven. Het thema was 'Binnen- of buitenkant? Wat christenmensen kenmerkt'. En de ondertitel laat zien hoe breed het terrein is dat hij in beeld heeft: *het menselijke gezicht van artikel 29 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis in de 'notae christianorum' als ecclesiologisch accent tussen de 1^e en de 21^e eeuw*. Zijn betoog begint bij de

tijd van het Nieuwe Testament. Via vroegkerkelijke theologen als Polycarpus en Gregorius, reformatoren als Calvin en Bullinger en hun opvolgers zoals Taffin, komt De Boer uit bij een les voor ethiek en spiritualiteit in onze tijd. Zelf vond ik in zijn verhaal bijvoorbeeld waardevol dat hij laat zien hoe de verandering van de plaats van de kerk in haar omgeving ook tot veranderingen leidde in de bezinning op wat een christen kenmerkt. Als christen zijn een keus is voor een vervolgte minderheid en tegen de hoofdstroom in, kunnen de kenmerken van een christen meer uiterlijk blijven. Het gevaar van naamchristendom is dan niet groot. In een situatie waarin de massa van het volk als christen geldt, ontstaan vanzelf meer innerlijke criteria. Om te ontdekken wie echt christen is, moet je dan dieper peilen dan de buitenkant. Ook belangrijk is De Boers nadruk op de samenhang tussen de kenmerken van de kerk en die van de christen. In het verleden klonken op dit punt in vrijgemaakte kring soms extreme accenten. Dan werd bijvoorbeeld gesteld dat een gemeenschap misschien wel kon bestaan uit een meerderheid van echte christenen maar toch niet de kenmerken van de kerk kon vertonen. Dat werd soms extra aangezet via het omgekeerde accent. Volgens sommigen was het ook denkbaar dat een gemeenschap echt de kerk vormde terwijl de leden in merendeel niet als echte christenen naar voren kwamen. De Boer laat zien dat de kenmerken van de kerk juist concreet zichtbaar willen worden in de christenen (en hun kenmerken).

Prof. dr. Erik de Boer

Verder onderzoek

Dat verband komt ook terug in enkele accenten voor verder onderzoek die hij aan het slot van zijn rede zet. In de naam 'christen' steekt vandoors een element van negatieve bejegening door buitenstaanders. De Boer rekent met de mogelijkheid dat ook geloofsvervolgung een kenmerk van de kerk is waarmee als kenmerk van christenen dan martelaarschap correspondeert. Verder benadrukt hij dat juist in de mul-

ti-religieuze samenleving van vandaag het christelijke geloof in de kerk een zichtbare gestalte moet krijgen. Ook vermoedt hij een verbinding tussen de klassieke kenmerken van kerk en christen én het hedendaagse spreken over de eenheid van spiritualiteit en ethiek. Hij combineert bovendien het veld van zijn leeropdracht met één van zijn andere interesses door de vraag op te werpen in hoeverre de charismata te maken hebben met de kenmerken van de kerk of van de christen.

Kampen en de VU

De Boers inauguratie was niet alleen bijzonder om mee te maken vanwege de inhoud van zijn rede, maar ook om de gebeurtenis zelf. De meeste Kamper hoogleraren waren met hun collega meegekomen en liepen mee in de stoet hoogleraren. Hoe je het ook wendt of keert, dat markeert een bijzonder feit. Na professor Harinck is professor De Boer de tweede die zowel aan de VU als in Kampen een functie vervult. Zonder de verschillen tussen de visie op theologie bij Kampen en de VU te negeren, moeten we vaststellen dat zij elkaar op een bepaalde manier wel nodig hebben. Theologie staat vandaag in Nederland onder grote druk. De meeste universiteiten geven 'theologie' als zelfstandige wetenschap prijs. Wil in Nederland in de komende jaren klassieke theologie als aparte universitaire richting een plek kunnen houden, dan moeten de weinige instellingen die daar nog voor gaan, elkaar niet links laten liggen.

Wat betreft Professor De Boer: we wensen hem Gods zegen toe bij zijn werk in Amsterdam én in Kampen.

Prof.dr. Ad de Bruijne is hoogleraar aan de TU te Kampen en mede-redacteur van *De Reformatie*.

Liedboek gezang 200:

lied van de week

Heerlijk verschenen is de dag

Waarschijnlijk was het in 1559 dat de Duitse organist en cantor Nicolaus Herman uit Joachimsthal (thans het Tsjechische kuuroord Jáchymov) het lied 'Erschienen ist der herrlich Tag' schreef. Als titel prijkte boven de liedtekst: 'Ein new Geistlich Lied von der fröhlichen ufferstehung unsers Heilands Jhesu Christi'.

J. Smelik ■

Herman schreef het gezang 'für die Jungfrewlein in der Megdlein schul in Jochimsthal', dus voor de meisjes van de 'maagden-school' in Joachimsthal. Niet zo vreemd: een tijd was hij aan deze school als docent verbonden. Vanwege gezondheidsredenen moest hij zijn werk in 1557 beëindigen, maar hij beloofde het stadsbestuur dat hij als lieddichter en kerkmusicus zijn werk voort zou zetten.

Dat hij die belofte heeft ingelost, blijkt uit het feit dat Herman in 1560 een liedbundel publiceerde: *Die Sontags Euangelia uber das gantze Jar in Gesenge verfasst, für die Kinder und Christlichen Haußveter*. In deze bundel treffen we naast het lied van deze week, meer beroemde liederen aan, waaronder het kerstlied 'Looft God, gij christnen maakt Hem groot' (*Liedboek gez. 147*), een lied dat de synode van Zuidhorn afkeurde maar de synode van Zwolle toch weer liefdevol in de armen sloot...

Tekst

Zoals uit de titel van Hermans liedbundel blijkt, gaat het om liederen over de evangeliezingen van leesrooster voor de zondagen van het kerkelijk jaar. Deze informatie bevat niet alleen een 'leuk weetje' maar geeft tegelijk aanknopingspunten om elementen uit het paaslied van deze week te begrijpen.

Bijvoorbeeld: wanneer we bedenken dat psalm 118 vers 24 ('Dit is de dag die de HEER heeft gemaakt, laten wij juichen en ons verheugen') in de tijd van Herman al eeuwenlang gezongen werd na de eerste schriftlezing in de liturgie van paaszondag, dan is meteen de achtergrond van de eerste liedregel ('Erschienen ist der herrlich Tag') blootgelegd.

Ander voorbeeld: het is een mooie kerkelijke traditie dat in de tijd voor Pasen het 'halleluja'

niet klinkt in de liturgie. Het is dan immers een tijd van bezinning; we overdenken het lijden en sterven van Christus waarmee Hij redde van zonde en dood. Na deze ingetogen periode klinkt op paasmorgen het 'halleluja' volop. Dat is ook de achtergrond waarom we in heel veel paasliederen, en ook in het lied van deze week, zo veelvuldig deze acclamatie te vinden is.

Het lied telt oorspronkelijk 14 coupletten. In de eerste helft van het lied wordt het paasevangelie verteld: de vrouwen bij het graf (str. 3-4), de verschijning aan de discipelen (str. 5), de Emmaüsgangers (str. 6).

Karakteristiek voor het lied is dat de dichter in de coupletten 7 tot en met 12 teruggrijpt op oudtestamentische verhalen. Hij maakt bijvoorbeeld een vergelijking tussen Simsons overwinning op de leeuw en Christus' overwinning op de dood; het verblijf van drie dagen in het graf wordt vergeleken met de drie dagen dat Jona in de walvis zat. Ook verschillende aspecten van de uittocht uit Egypte worden typologisch vergeleken met Christus die zijn volk wegleidt uit de slavernij van zonde en dood. Het is eigenlijk jammer dat van deze coupletten niets overgebleven is. Paasliederen waarin het gebeurtenissen op paasmorgen en daarna verteld worden, bestaan er wel meer (bijv. *Liedboek gez. 208*). Maar liederen waarin op dergelijke wijze aangesloten wordt bij het Oude Testament, zijn heel zeldzaam.

Maar goed, in het *Liedboek* staan - in navolging van het *Evangelisches Kirchengesangbuch* - alleen de strofen 1, 2, 9, 13 en 14 van het oorspronkelijke lied.

Overzien we de liedtekst uit het *Liedboek* in zijn geheel dan kunnen we zeggen dat Christus' overwinning op de macht van de duisternis de kwintessens van het lied is. Vooral de tekst uit

Kolossenzen 2:15 klinkt steeds op de achtergrond mee: 'Hij heeft zich ontdaan van de machten en krachten, hij heeft hen openlijk te schande gemaakt en in Christus over hen getriomfeerd.' Het vormt de reden waarom wij in gemeenschap met heel de schepping (!) het 'halleluja' inzetten (slotcouplet).

Melodie

Nikolaus Herman schreef niet alleen de liedtekst, maar componeerde ook de melodie. Er is wel beweerd dat de melodie gebaseerd was op die van het Middeleeuwse antifoon 'Ad Monumentum venimus gementes', maar daarvoor zijn geen overtuigende bewijzen aan te voeren. Het gebeurt wel vaker dat men liedmelodieën uit de zestiende eeuw denkt terug te kunnen voeren op Middeleeuwse voorbeelden. Bij een aantal psalmmelodieën (ps. 80 en 141) is dat onder meer het geval. In een aantal gevallen kan dat ook overtuigend hard gemaakt worden, maar vaak berust de overeenkomst tussen melodieën op toeval. Wanneer je een melodie in een bepaalde modus ('kerktoonsoort') maakt, gebruik je al gauw dezelfde melodische formules en wendingen, waardoor het lijkt alsof je een andere melodie als voorbeeld hebt genomen.

Hoe dan ook, Herman plaatste de melodie bij de liedtekst 'Am Sabbath früh Marien drie',

maar tekende daarbij aan dat deze melodie ook gebruikt kan worden voor andere liederen die hij dichtte voor de periode tussen Pasen en Pinksteren.

Het is een blijde, dansachtige melodie met vooral ook een krachtige opening van drie kwartnoten, waarna het ritme tot aan de laatste regel consequent lang-kort is. Markant is daarbij dat aan het einde van regel 2 het ritme lang-kort onderbroken wordt door kort-lang.

Voor de muzikaal-onderlegde lezer: de eerste twee regels bewegen zich duidelijk in de dorische modus, waarbij met name ook het gebruik van de b (vroeger wel foutief aangeduid als de 'dorische sext') opvalt. De regels 3 en 4 staan in ionische toonsoort (te vergelijken met de moderne F-dur toonsoort), terwijl de slotregels ons weer terugvoeren naar de dorische modus. De melodie bereikt haar laagste punt aan het einde van regel drie (de c) en klimt dan aan het begin van regel 4 weer omhoog naar de c een octaaf hoger. Er wordt wel beweerd dat dit een muzikale uitbeelding is van Christus die afdaalt in de diepte van de dood en daaruit weer herrijst. Ook als de componist dit niet zo bewust bedoeld heeft, is het een zinrijke gedachte.

Dr. Jan Smelik is hymnoloog-musicoloog en woont te Steenwijk.

HOOFDREDACTEUR:

Prof. dr. A.L.Th. de Bruijne

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Prof. dr. E.A. de Boer, Prof. dr. S. Griffioen, Prof. dr. G. Kwakkel, Drs. B. Luiten, coördinator 'Kerkelijk leven' en 'Wandelen met God', Dr. J.H.F. Schaeffer, J. Westert, coördinator 'Samenleving'.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, coördinator 'Opvoeding en onderwijs', J.M. de Jong, rubriek 'Kunst', Ds. G. Riemer, coördinator 'Van binnen naar buiten', Dr. J. Smelik, rubriek 'Kerk en muziek', Drs. H. Veldman, rubriek 'Kort historisch'.

BESTUURSLEDEN STICHTING

DE REFORMATIE:

A. Verhoeff (voorzitter),
Drs. B. Bos (secretaris),
F.H. Haveman (penningmeester)

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3013636
Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.
Uitgever: Print Media bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3653537.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,95 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 130,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden.
Tel. (0341) 565499.

ADVERTENTIES (acquisitie en verkoop):

J. Hoogenboom, tel. 050-4091204,
fax 050-4091252
e-mail: info@hoogenboom-communicatie.nl
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

Web: www.dereformatie.nl
ISSN 0165-5191

Rekenschap

In Engeland reden in januari jl. 800 bussen rond met het opschrift: 'Waarschijnlijk bestaat er geen God. Zet je zorgen opzij en geniet het leven'. De actie gaat uit van de British Humanist Association, onder aanvoering van de bioloog Richard Dawkins. De gedachte is kennelijk: Als er geen Hogere Instantie is, dan zijn we bevrijd van de last tot rekenschap.

*Intussen blijft Dawkins zich rekenschap geven. Zijn *The God Delusion* bereikte een oplage van ruim een miljoen, en werd ook nog eens in ruim dertig talen vertaald. Vreemd toch: hoe komt het dat mensen hiermee doorgaan ook als ze niet meer in een Hogere Instantie geloven? Kan het zijn omdat het niet zo waarschijnlijk is dat er geen God bestaat, en men zich steeds weer van zijn niet-bestaan moet overtuigen? Zijn die slogans op bussen niet bestemd om ongelovigen en twijfelaars moed in te spreken? Ik las onlangs over Marcellus Emants (1848-1923), Nederlands meest pessimistische literator, die op zijn graf liet beitelen: 'Beklaag nooit de verlose uit de krankzinnigheid die leven heet', en die toch (of juist daarom?) doorging met schrijven. Zijn biograaf prees hem als een 'origineel literator... die zich al schrijvend rekenschap gaf'. Daar heb je het weer! Waarom bleef deze zwartkijker zich rekenschap geven?*

Ik weet niet of Dawkins een godsdienstige herkomst heeft (Dawkins betekent van het geslacht, kin, van David). Emants groeide op in een gelovig milieu, maar zonder gekoesterde herinneringen. In gedachten zag hij weer zijn Haagse catecheet Dr. Zaalberg 'gedost in een vuilgrauwe kamerjapon en onder het slurpen van een kop chocolade'.

Ik denk dat de Emantsen en Dawkins zich door dik en dun rekenschap blijven geven om iets te verdringen waarvoor ze zich niet willen verantwoorden, nl. dat de impuls om rekenschap te geven van religieuze oorsprong is. Onbedoeld maken zij het bestaan van een Hogere Instantie waarschijnlijker.

S. Griffioen ■

Deze column schreef ik in januari voor het blad *Beweging*. Zo'n stukje wordt snel geschreven, en na verloop van tijd vraag je je onwillekeurig af: overtuigt het mij wel? Ik moet bekennen: in één opzicht niet helemaal. In de tussentijd werd één en ander over de achtergrond duidelijk waarvan ik destijds geen idee had. Er was nl. een interview voor de BBC waarin de initiatiefneemster vertelde over wat indertijd de aanleiding tot de actie had gevormd. Het ging om een christelijke slogan op een Londense bus. Nieuwsgierig geworden had zij het vermelde telefoonnummer gebeld. Zij vertelde dat ze toen tot haar ontsteltenis te horen kreeg dat niet-gelovigen ondergang en eeuwige straf tegemoet gaan. Zij besloot daarop tot een tegenactie. Enfin, de rest is bekend. Het 'zet je zorgen opzij' bedoelde dus te zeggen, dat de kans dat er inderdaad een hoogste straffende instantie bestaat zo klein is, dat je beter kunt

ophouden met piekeren over hel en verdoemenis.

Maar wat ook precies de aanleiding vormde, aan de hoofdlijn van de column houd ik vast. Dat mensen hun ongelooft proberen te rechtvaardigen, heeft als zodanig nog met geloof te maken. Ik zie de behoefte aan het geven van rekenschap als een religieus verschijnsel - religieus niet in algemene en vage zin, maar als verbonden met godsdienst in bijbelse zin. Ik geloof dat zonder Gods vraag *Adam (mens) waar ben je?* mensen geen behoefte zouden hebben ontwikkeld om zich rekenschap te geven. Wat niet wil zeggen dat ze voortaan op een sub-menselijk niveau als dieren zouden leven.' Het gaat nog altijd om mensen, zij het om zulke die de stem van het geweten overstemmen en daarin, als God het niet behoedt, wonderwel slagen.

En als mensen zich dan wel rekenschap geven - zoals die Emants in mijn column - is daarmee dan winst geboekt? Mijn reactie is dubbel. In één opzicht wel, in een ander opzicht misschien niet. Het goede is dat er nog rekenschap wordt gegeven. Ook al leidt dit tot een onhoudbare, absurde of maatschappelijk-gevaarlijke positiekeuze; de keuze zelf heeft nog iets van een antwoord op het *Adam, waar ben je?* Maar gezien de consequenties van verkeerde positiekeuzen moet je blij zijn dat veel mensen zover niet komen - ofwel niet kiezen, ofwel niet bij hun keuze blijven. Hebben we geen reden om blij te zijn als jongelui uit milieus waarin men tot radicalisme neigt, zich in compromissen verliezen, hun aandacht over duizend dingen verdelen, en gewoon opgaan in de massa? Toch moet m.i. ook het eerstgenoemde bewaard blijven. Of het nu om een billboard met een atheïstische leuze gaat, om jongelui die zich radicaliseren, of om een keuze voor een radicaal pessimisme zoals bij Emants, altijd valt te waarderen dat deze mensen tenminste nog ergens voor staan en zich bereid tonen consequenties uit hun overtuigingen te trekken.

De jaren '60 waarin ik filosofie studeerde, was een tijd van de discussies. Hendrik van Riessen placht na afloop van zijn seminars met tevredenheid vast te stellen dat we met meer vragen naar huis gingen dan we gekomen waren. Ik begriep dit nu beter. Hij vond het winst als de studenten leerden vragen te stellen. Ook al waren lang niet allen in zijn antwoorden geïnteresseerd, er was toch wat gewonnen. Ook als het onze overtuiging is dat (zoals Van Riessen vaak zei) het christelijk geloof de antwoorden heeft op de vragen, dan nog zal er eerst een ruimte moeten ontstaan voor de vragen waarop we antwoorden hebben.

Als studenten hadden we het eens over het verschijnsel van de massamens. Waarop prof. M.C. Smit (bij wie ik later zou promoveren) ons uitdaagde er één mee naar college te nemen. Het vervolg laat zich raden: we hielden onze mond. Nu zou ik anders reageren. De massamens is er wel degelijk, maar wordt onherkenbaar zodra hij (zij) uit zijn omgeving wordt gehaald. Op zichzelf teruggeworpen - door verlies van een baan, verlies van geliefden, door dakloosheid of door opname in een huis van bewaring - blijken mensen die tot voor kort in het leven opgingen, zich opeens af te vragen wat de zin van leven en sterven is.

C.S. Lewis sprak in dit verband van Gods megafoon die ons spreken overstemt. Ik citeer Tjerk de Reus: "Mensen, zo constateert Lewis, zijn vol van zichzelf en hun eigen bezigheden en houden de gedachte aan een God met wie ze iets 'moeten' het liefst ver van zich af. Het lijden is volgens Lewis een middel waarmee God mensen af wil brengen van het idee dat het leven los van God gelukzalig is en de diepste zin van het menselijk bestaan is. Lewis: 'God fluistert tot ons in onze genietingen, Hij spreekt tot ons geweten, maar Hij roept ons in ons lijden. Het is zijn megafoon om een dove wereld wakker te schudden'."²

Rekenschap geven betekent niet automatisch dat mensen nu de Stem zullen volgen. Alle modaliteiten zijn mogelijk, van overgave tot opstand, van stilte voor God tot woede, van innerlijke vrede tot een ressentiment dat als een veenbrand smeult. Het kan er zeer heftig aan toe gaan. Lewis zelf was lang ontroostbaar bij het verlies van zijn vrouw, en herriep wat hij eerder over Gods stem in ons lijden had gezegd. De samenleving schrikt van zulke heftige reacties. Er staat een leger van hulpverleners klaar om het vuur uit te trappen, het gemoed tot bedaren te brengen. Zo wordt bedoeld of onbedoeld een bijdrage geleverd tot wat beleidsmakers 'integratie' noemen: een opgaan in de zorgen van de wereld, zonder boosheid, en veelal ook zonder overgave aan een straffende en vergevende Hogere Instantie. Zonder de vraag: Waarvoor leef ik? Misschien is het toch beter dat mensen zich die vraag wel stellen, ook indien we schrikken van hun antwoord, en ook al laden ze schuld op zich door de gever van het geweten niet te erkennen.

Prof. dr. Sander Griffioen is emeritushoogleraar van de VU te Amsterdam en redacteur van dit blad.

Noten:

1. Dit was het vergeten waarnaar Slauerhoff kon verlangen: "Maar in zijn nachten ruischt de zee een lied./ Een mild vermanen om het leven niet/ Op zich te nemen als een zware last /..../Argloos te leven als zeehonden, lammren/ die op de strandwei soms elkaar ontmoeten./ Elkaar besnufflen met argloze snoeten." (Uit het gedicht 'Dorp aan zee').
2. Tjerk de Reus, 'C.S. Lewis geeft geen simpele antwoorden', in *Friesch Dagblad*, 16 augustus 2003, rubriek Geloof & Kerk (artikel beschikbaar via het internet).

PERSBERICHT

E-mailadvies pastoraat bij psychische problematiek

Eleos start met een e-mailadviesdienst voor pastoraal werkers die te maken krijgen met mensen die lijden aan een psychisch probleem.

Wie ambtsdrager of oudste is of wie in een andere vorm pastoraal werk verricht in een (kerkelijke) gemeente komt vroeg of laat in contact met gemeenteleden die psychische problemen hebben. Veel pastores geven zo goed als mogelijk pastorale begeleiding en advies aan deze groep mensen (en hun gezin/omgeving). Ze ervaren echter dat ze op een gegeven moment tegen hun grenzen aanlopen. Ze zijn pastor en geen hulpverlener. Even ruggespraak houden met iemand die verstand heeft van psychische problematiek zou hen al een stuk helpen. Deze mogelijkheid biedt Eleos met het e-mailadvies voor pastoraat.

“De dienstverlening omvat een aantal e-mailcontacten waarin een hulpverlener ingaat op een adviesvraag van iemand uit het pastoraat”, vertelt coördinatrice mevrouw E. Drewes. “Wanneer iemand een situatie aan ons voorlegt, proberen wij zo goed mogelijk advies te geven om hun inzicht in de situatie te verbeteren. Onze medewerker kan geen diagnose stellen via de mail. Wel kan hij of zij de pastor het advies geven om de pastorant(en) te wijzen op de mogelijkheden van hulpverlening.”

Het e-mail adviesteam bestaat naast hulpverleners van Eleos ook uit hulpverleners van Stichting Schuilplaats en De Vluchtheuvel. Via www.eleos.nl (knop pastoraat) kunnen vragen aan de adviesdienst worden voorgelegd.

Welkom thuis! - als een moslim zich laat dopen in uw gemeente...

Een regio-avond van Deputaten Evangelisatie en de Stichting 'Evangelie & Moslims' voor alle leden van de gereformeerde Kerken (vrijgemaakt)

Datum en plaats:

Dinsdag 14 april	GKv Brunssum-Treekbeek Opstandingskerk, Ds. Boumastraat 1, 6446 TJ Brunssum
Woensdag 15 april	GKv Zwolle-Berkum Ichtuskerk, Campherbeeklaan 69, 8024 BT Zwolle
Woensdag 15 april	GKv Assen-Marsdijk 'De Voorhof', Martin Luther Kingweg 50, 9403 PA Assen
Donderdag 16 april	GKv Zoetermeer 'Het Kompas', Piet Heinplein 13, 2712 KC Zoetermeer
Donderdag 16 april	GKv Siegerswoude-Frieschepalen Kerkgebouw 'De Paedwizer', 't Paed 1, 9249 NM Frieschepalen
Vrijdag 17 april	GKv Alkmaar Centrum 't Wuiver, 't Wuiver 1a, 1829 CH Ouddorp
Maandag 20 april	GKv Ede-Noord en Ede-Zuid Ontmoetingskerk, Proosdijweg 20, 6714 AL Ede
Maandag 20 april	GKv Enschede-Noord Noorderkerk, Lasondersingel 18, 7514 BS Enschede
Woensdag 22 april	GKv Bergen op Zoom Evang. Luth. Kerk, Faurestraat 14, 4611 DH Bergen op Zoom

Nederlandse Stichting

"Verpleegkundigen

voor Israël"

Ook uw steun is nodig!

De V.V.I stelt zich al meer dan 30 jaar ten doel:
Israël helpen met de verpleging
van alle bevolkingsgroepen,
ongeacht afkomst en overtuiging.

Verpleegkundige Hulp
discrimineert niet...

Giften graag op giro 3885840
t.n.v. Penn. VVI, Postbus 476,
3440 AL Woerden
internet: www.zorg4israel.nl

Ook bemiddeling bij uitzending vrijwilligers

Geef u óm Israël, geef dan vóór Israël

Christelijk Vakantiepark

Fontana-Tsjechië

camping- chalets-luxe bungalowtenten-hotel-

eigen meer-kerkdiensten-zwembad-peuterbad-

recreatieteam-luxe sanitair en nog veel meer.

Info: www.campingfontana.nl

Tel: 0575-515100 of 00420728642160